

ЕТНОКУЛЬТУРНІ ТРАДИЦІЇ СПОСОБУ ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ ТА НАРОДІВ ЗАХІДНОЇ КУЛЬТУРИ

¹ Горлов А. С., ² Блошенко О. І., ³ Бубнов В. О.

¹*Харківський національний університет мистецтв ім. П. І. Котляревського
Україна, м. Харків, gorlovas@ukr.net*

^{2,3}*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
Україна, м. Харків, elenabloshenko@ukr.net, vab33@ukr.net*

Анотація. Дослідження спрямоване на пошук оптимальної моделі використання педагогічних технологій, які б поєднували загальносвітові цінності та національні особливості виховання молоді. Значні доробки у цьому напрямку мають фахівці дисциплін гуманітарного циклу, до яких належить і «Фізичне виховання».

Ключові слова: поведінка, норма, цінності, традиції, здоровий спосіб життя.

Вступ. В умовах активного розширення міжнародних контактів України великого значення набувають питання збереження самобутньої національної культури і традицій здорового способу життя свого народу. Це стосується і сучасної України, де на фоні євроінтеграційного спрямування традиційно продовжують розвиватися міжкультурні зв'язки з країнами східної цивілізації. При розгляді традицій фізичної культури тієї чи іншої країни треба дотримуватись культурно-історичного або цивілізаційного підходів. Використання філософсько-культурологічного підходу дозволить змінити мотивіційно-ціннісне ставлення до фізкультурно-спортивної освіти студентів закладів вищої освіти при вивченні дисципліни «Фізичне виховання».

Мета дослідження. На основі ознайомлення з історичними явищами, що впливали на формування способу життя, національних рис характеру і системи фізичного виховання народів Заходу і Сходу, сприяти формуванню у студентів здатності до культурної ідентифікації.

Методологічною основою наших досліджень є культурно-історичний підхід до питань виховання і навчання Л. С. Виготського. Ми поділяємо точку зору авторів, які в навчально-виховному процесі надають перевагу вихованню, а навчання розглядають як засіб виховання.

Результати дослідження та їх обговорення. Людське суспільство і культура поведінки людини в усіх сферах його діяльності виникли як потреба вижити і забезпечити собі найбільш сприятливі умови існування. Збереження культури, її відновлення і розвиток у різні історичні епохи відбувалося через традиції (звички, норми поведінки, погляди, смаки), що переходили з покоління в покоління.

Дослідження культури і її явищ спеціалісти рекомендують здійснювати в наступній послідовності: поведінка — норми — цінності.

Слід розрізняти стереотипи (моделі) поведінки і саму поведінку. Як відомо, поведінка — це конкретні дії і вчинки, що є об'єктивізацією стереотипу. В цьому випадку стереотип грає роль програми поведінки, що реалізовується в поведінковому тексті. З цієї точки зору текстами є форми поведінки, що є стереотипізовані — обряди, звичаї, етикет, трудові навички і прийоми, спорт, мода, відпочинок, свято, способи виховання, залицяння, образи, покарання і т. п. Кожне суспільство виробляє свої стандарти строгості або терпимості до порушень в різних сферах поведінки. Окрім «зовнішніх», істотно значення мають «внутрішні» регулятори поведінки. Це такі регулятори, як сором, провина, страх, честь з відповідними етичними, релігійними, естетичними і іншими мотивуваннями.

Кожне суспільство, піклуючись про свою цілісність і єдність, виробляє систему соціальних кодів (програм) поведінки. Набір таких програм поведінки є специфічним для кожного колективу. Всі вони спрямовані на те, аби нейтралізувати тенденцію до індивідуалізації поведінки, стримати зростання її варіативності. Бо нічим не контрольоване зростання різноманіття неминуче привело б до розпаду суспільства. Для кожної етнічної культури характерні свої уявлення про значущість тих або інших фрагментів поведінки — обов'язковою і індивідуальною поведінкою. Оскільки в даний час такі правила поведінки, як дотримання здорового способу життя і охорона навколишнього середовища, ще не стали культурною нормою, у нас немає і належного контролю над її дотриманням [1,2].

Загальновизнане правило або зразок поведінки, дії — це культурна норма. Існують загальнокультурні норми, норми національної культури, норми універсальні (відносяться до всього суспільства), групові. Норми можуть розумітися як правила поведінки, що історично склалися, і тоді вони синонімічні стандартам поведінки. Але в понятті «норма» завжди міститься оцінний сенс. В цьому випадку норма виступає як вираз якоїсь зовнішньої точки зору. Відповідно до неї, будь-який вчинок може бути схарактеризований як «правильний» або «неправильний», «добрий» або «поганий», «високий» або «низький» тощо. Природним корелятором норми в такому розумінні буде порушення (а не «вільна» поведінка, як в першому випадку). Більше того, норма існує лише на фоні порушень. Повне торжество норми в принципі неможливе, оскільки це поняття позбавляється сенсу. Тим часом стереотипи поведінки існують не лише для вираження норми, її дотримання, але і для її порушень. Система норм поведінки у тій або іншій діяльності, яка стала звичною і звичайною для людей, називається звичаєм. Звичай — це стійкий спосіб поведінки людей у певних ситуаціях. З появою держави багато звичаїв закріпилися у нормах [3]. Норми поведінки і звичаї, також як і цінності, обряди, ідеї відносяться до традицій. Загальнолюдські, інваріантні моделі поведінки, здавалося б, цілком і повністю детерміновані біологічними властивостями людини. Проте слід зазначити, що вони істотно корегуються соціальними і культурними механізмами.

Цінності відносяться до традицій і захищаються нормами. Поняття «цінність» припускає ідеал, мету, точку устремління. Щоб виявити найбільш важливі цінності співтовариства, треба вивчити прийняте в нім законодавство як систему правових норм. Система цінностей задає ідеальну модель або спосіб життя. Звідси треба виходити при визначенні поняття «здоровий спосіб життя» [4]. На думку філософів, в історичній перспективі суспільного прогресу людина повинна колись

знайти такі соціальні умови існування, за яких життя стане абсолютною, безумовною і недоторканною цінністю. Культура містить певний набір цінностей. Щоб виявити їх, треба дізнатися, що шанується людьми. Цінності історично мінливі. Згідно з твердженням етнографів, етнічна свідомість перебудовується залежно від об'єктивної етнокультурної ситуації, реального способу життя, навколишнього середовища [2]. Досліджуючи культурні традиції, ми прагнемо виявити певний еталон, зразок, правила, норми, що визнані всіма членами конкретного етносу, конкретній цивілізації. Норми, правила, ідеальні образи є саме людськими установками, зумовленими соціально і історично. Але ніякими зусиллями неможливо упровадити цінності, які не відповідають духу народу. При вивченні етнокультурних традицій способу життя народів різних цивілізацій не можна не враховувати вплив релігії. Релігія як автономна система тісно пов'язана з етнокультурною традицією. Вона спирається на традицію, тобто на досвід сотень поколінь, додає її нормам сакральний характер і тим перетворює їх на жорсткий стандарт поведінки — в обов'язковий стереотип. А національно-культурна традиція з її могутньою консервативною інерцією створює силу внутрішньої стійкості і опірності зовнішнім діям. У своїй життєдіяльності людина виходить не стільки з безпосередніх інстинктів, скільки орієнтується на прийнятну у суспільстві нормативну — ціннісну систему. Опановуючи історично обумовлені морально-правові норми, правила мислення і граматики, форми побуту й естетичні смаки, людина стає не просто представником певного способу життя, типу культури і ментальності, а виробляє власне ставлення до життя, творить, формує свою індивідуальність, а, в кінці-кінців, й життя. Вивчаючи витoki традицій західної цивілізації, до якої належить Україна, дослідники, перш за усе, звертають увагу на роль античної спадщини в європейській культурі. Вивчення ролі античної спадщини в європейській культурі дозволяє переконатися, наскільки є стійкими традиції і як гармонійно вони об'єднують народи Заходу. На Давньому Сході і на Заході по-різному розуміли саму суть Людини, її призначення на Землі. Внаслідок цього було й різне ставлення до життя, сенсу життя Людини. Це відбивалося на її способі життя, світогляді.

У європейській класичній філософії визначено основні характеристики людини західної ментальності. Це людина прометеївського типу — активний діяч, перетворювач, творець, динамічна особистість, наділена невід'ємними правами і свободами. Нам добре відома думка про людину, що є царем, хазяїном природи.

У представників західної і східної цивілізації оцінки і норми, а, отже, критерії оцінки цінностей людського буття були і залишаються різними. Це витікає з відмінностей в методологічній основі їхньої філософії. У той же час при всіх відмінностях конкретно-історичних завдань людство послідовно вирішує одну і ту ж задачу — задачу прогресивного розвитку. Російський історик В. О. Ключевський зазначав, що люди одного суспільства охоче і непомітно для себе засвоюють життєві зручності, що вироблені іншим суспільством, строем, історичним союзом. Легко засвоюються знання, менш зручні для передачі мистецтва; почуття, вірування, поняття без особливих труднощів переносяться з одного часу в інший, з одного історичного союзу в інший. У той же час, політичні та юридичні форми і відносини змінюються, але не переносяться. Також не переносяться звичаї. Здатність і легкість хронологічного і географічного переміщення елементів суспільного життя різняться в залежності від особливостей суспільства. Життєві зручності

що є результатами успіхів у знаннях, самі знання, почуття, релігійні вірування, мистецтва, що є продуктами людського духу, тобто особистості, особливо здатні до історичної передачі. З іншого боку, політичні форми, право, звичаї, легенди, що є продуктом іншої історичної сили — суспільства, не є піддатливі до історичної передачі [5]. З цих позицій ми виходили при вивченні впливу історичного минулого і природно-географічних особливостей на формування національного характеру і традицій українського народу. Деякі сучасні філософи вважають, що дотримання норм природного права має своєрідний терапевтичний потенціал, завдяки якому людина завжди перебуває у здоровому стані. І навпаки, при кожному порушенні цих норм настають відповідні хвороби, недуги тощо. Прояв духовної кризи (як наслідок відвертого нехтування норм природного права) призводить до тяжких захворювань.

Таким чином, людина зобов'язана жити і діяти активно, щоб підтримувати гармонію Всесвіту, але при цьому дотримуватися норм природного права.

З давніх давен фізичне виховання народів передбачало передачу рухового досвіду від старшого покоління до молодшого. Цей руховий досвід формувався протягом багатьох століть і відноситься до досягнень духовних цінностей фізичної культури. Історія тіловиховання на українських територіях має давні і глибокі корені. Як і в інших державах, вона традиційно була пов'язана з військовою справою, побутовими і релігійними традиціями [6].

Важливими засобами для підтримання здоров'я у древніх славян та інших племен на території України були:

- природні фактори (вода, сонце, повітря);
- військова підготовка;
- використання лікарських рослин;
- фізичне навантаження

Для загартування — ходіння по землі влітку босоніж, перебування маленьких дітей оголеними під теплим проливним дощем, використання лазень. Під час Водохрещення на морозі пили воду, купалися в ополонці. Були свята очищення водою: весняний — на Великдень, літній — на Івана Купала, осінній — на Спас. У ці дні або купалися в річці, або обливалися водою. Уміння плавати і пірнати ставало життєвою необхідністю. З дитинства виховувалося свідоме прагнення до фізичної підготовки. Фізична підготовка передбачала уміння швидко орієнтуватися у несподіваних ситуаціях, використовуючи біг, стрибки, метання, стрільбу з лука, кінну їзду, володіння різними видами зброї. Широко використовувалося слов'янами полювання. Психічна і фізична підготовка дітей, молоді і дорослих до постійної участі у змаганнях, іспитах та війнах була одним з необхідних елементів способу життя древніх слов'ян. Займалися землеробством й іншими промислами і ремеслами. Вони добре уміли обробляти землю, сіяти, косити, пекти хліб, готувати м'ясо, мед, брагу, горілку і т. п. Вони були здібні до будь-чого, того чи іншого ремесла, усі були достатньо освічені. Дуже любили музику й танці. Танцювали гопаки, метелицю, горлицю і козачок.

Національний ідеал здоров'я формувався через систему обрядів, повір'їв, порівнянь, приказок. Вітаючись, люди бажали один одному здоров'я. Народні правила етикету вимагали при зустрічі обов'язково запитувати про здоров'я один одного і членів родини.

Висновки. Як у давнину, так і зараз у звичках і традиціях способу життя, а також у соціально-економічному ладі, політичних інститутах, релігійно-культурній сфері народу, що проживає на території сучасної України, проявляються характерні особливості як рис корінної нації, так і тих, що властиві етнічним групам певного регіону. Національно-культурний розвиток країн, що протягом століть боролися за виживання, формували адекватну спрямованість фізичної культури. На основі вивчення найбільш розповсюджених засобів фізичного виховання прадавніх народів Східної Європи, що мешкали на сучасних українських землях, а також слов'ян, наявність зв'язку цих засобів з побутом і світоглядом древніх слов'янських народів. Таким чином, передача інформації з покоління в покоління здійснюється двома шляхами — генетичним і негенетичним. Неспадкова інформація передається у процесі соціалізації людини, вона цілком основана на вихованні і навчанні і проявляється у традиціях. Історія існування людини довела, що необхідність підтримання здорового способу життя є нормою для виживання людської популяції. Поняття «здоровий спосіб життя» має різний зміст, як для різних культур, так і окремих людей. Встановлення залежності здоров'я людини від способу життя вимагає від держави пред'являти високі вимоги до норм, правил поведінки, пропаганди принципів здорового способу життя. Результати дослідження повинні допомогти студенту відчувати свою приналежність до національної культури, оцінити українські традиції з точки зору загальнолюдських цінностей. Це допоможе відродити культурні норми і традиції здорового способу життя і забезпечити життєздатність майбутніх поколінь.

Список джерел інформації.

1. Любієв А.Г., Бондаренко Т.В., Горлов А.С. (2012), Фізкультурно-спортивна освіта в системі підготовки сучасного інженера, НТУ «ХПІ», Х., С. 24-52
2. Байбурин А.К. (1985), Этнические стереотипы поведения, Сб. науч. стат., Наука, Л., С. 7 – 32.
3. Хмелевский С.А. (2002), Культурология: карманная энциклопедия, Логос, М., 144 с.
4. Андрущенко В.П., Горлач Н.И., Рыбалко В.К. (1998), Философия: учебник, ХГПУ, ИВМО «ХК», Киев – Харьков, 640 с.
5. Ключевский В. И. (1989), Сочинения : в 9 т. – Т. VI. – Специальные курсы, Мысль, М., С. 28 – 81.
6. Цьось А. (2002), Народна фізкультура та можливості її використання в сучасних умовах, Теорія і методика фізичної культури і спорту, № 2/3, С. 149 – 152.